

Összeállító: KNEZT Sándor

Összeállítás ideje: 1975.

TART.: PÁSZTORMŰVÉSZET

10 lap

Földrajzi mutató: ORCZI

Szakmutató: VI, F,
XV, B

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

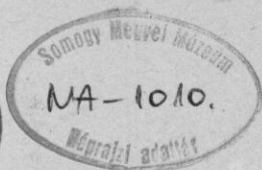

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖZLÉS

ATUEZETVE AZ EGTSÉGES LTK. 2843 -on TETELE ALÓL

2843

IV/48/2.

Orozi

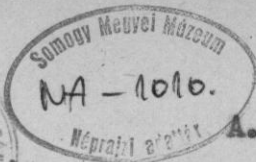
Adatközlő: Meeseki János, volt kanász-
számadó, Kaposvár

Gyűjtő: Knézy, 1975 január.

Legjobban faragható fák,
legszebb színűek

szilvafát szerettem faragni. De jobb a kányabogyófa - gyepűbe, erdőszél-
be nő, igen ritkán fordul elő. Pl. Büessi erdőszél, Gyalán felőli részen
van. Ez a legszebb színű fa, hasonló színű a szilvafához.

2843

A.: Mecseki János, volt kanászamadó,
Cukorgyárral szemben, Vöröshad-
sereg u.11. Kaposvár

Gy. Kúzy 1974. dec.

Ostorkészítés

Báránnyal, birka és borjubőrrel.

Borjubőrt használta fel. Levettem a szórét messzel, ha azt akartam, hogy vastagabb legyen, hiszen a bőre, akkor hamuval. A hamut meg kellett szitálni, hogy korom ne legyen benne. A bőr húsos felire vízzel pépnek feldolgozta és rákente. S amikor ez megvót, kiáztatam a szírből és timsós házióval $2/3 + 1/3$ buzakorpával vagy árpadarával pépként rákente. 2-3 nap alatt kivette. Akkor jó hogy tuskóra rászegelek egy fűrészelt /éles/ deszkát és azon pucolom. Ahogy nyulik úgy feslik le róla a belső rész.

Fehér bőrt kékkővel zódre festi /ha több a kékkő zódebbre fog/. Pirosat vízfestékekkel. Sárgát lósóska gyökérrel, cserifakéreg vöröset fog.

Ostor része

Sallang gombokkal gombra van megkötve nyers borjubőr "Ostornyél - cinberakással "sasóka" - csir /karikája "telek" - karika, karon "fej", "ostorderék", csapósíj /ezt öreg marha bőréből/, sudár. Nyél befonását nem látta senkinél Dr. Madarassy nem látott ilyet - kérdezte kívül láttam, kívül csináltam.

Egy hónapot igénybe vesz.

Ostorderék 8 szálból van - keskenyebbik végén kezd - szíj van megfaragva _____ felfelé szélesedik, ahogy a szíj szélesedik hízalom az ostort felfelé. Madarassynak csak ostort adtam, a bot nem volt faragott.

Paratifusz: Az élelem felnyomja a lázát. Reggel kieresztettem őket, láttam mindjárt hogy hiány van.

Szörféreg: Esős üdibe szedik össze pocsetából, a tüdő légcsövekbe megy bele, megfojtják a tüdő^űt. Mikor ki van engedve reggel - megállt a tüdő és erősen kehit, de csak sok tüdő mulva tudja kiköhögni, mikor begubózik mint a magyorbors. Ha kevés van benne akkor kibírja. Sósav, kékkő és víz - még köllött nézmem a tüdő^űt, hogy milyen. Az állatorvos is mondta, hogy ez kényes dolog Mecseki. Az állat súlyához mérte 60 kg.-osra fél decit összesen 1 l.vizbe 50 csöpp sósav, egy csipetnyi.

Bélféreg: házilag jó erős fokhagymás levest kell 24 órai koplaltatás után. A féreg a katakönyökébe ment, vízbe só, víz, paprika, fokhagyma - hogy megegye az iziért. A trágyájában lehet látni. Csak egyszer hibáztam volna, már nem vót hitele. Utóbb kábálozás volt - 40-50 kg, -osnak 3 evőkanállal. Tenyészállatvásáron sokkal találkoztam, - sokangyüttek hozzám.

13 éves koromban is napszámot kaptam, 3 koronát, 2 heti napszámért tetőtől-talpig felöltöztem, 2 heti napszámából varrógépet vettem.

Kebálozás: Két láb közé fogtam, és adtam két első lábát valakinek, keresztbe kellett fogni, egy a száját fogta,

Pestis: Viselkedéséről láttam, gondukodik, s huzalmas, vízbe bele nem fekszik, akármilyen meleg van, hasig bele megy, bele nem fekszik. A láza kicsit szűnik, jobban eszik, s néhány gazda örül is, pedig nem gyógyul, mert a lép és a máj tönkrement. 100-ból 25 megmarad ojtás nélkül. Az intéző pincéjén megvolt minden oltóanyag, gyógyításra, magam is ojtottam.

Fél év is beletellett míg keresztül ment egy falkán. Míg annyira nem abrakoltak, nem lépett fel annyira, mint abrakolás

Minden 4. éven fellépett - a paratifuszt követte.

Orbánc: Akármilyen sötétszíni a bőr, a csánkon felül, belső oldalon megkékül. Gyorsan történik, a legelón már nem úgy viselkedett, ahogy szokott. Az orbáncos disznó szuszog. A kövért hamarabb elviszi, a keményebb 4 napig is kibírja. Egy hét alatt átmegy az egészen. Pl. lassu, lefekszik a legelón, másképp mozog, de rendszeren eszik, még ha tiz fokos láza van akkor is. Akkor átnéztem az egész fókát ilyenkor, hogy van-e még, mindjárt mérten a lázát is. Beojtották őket. Később már megelőzték, ha vót néhány beteg.

Lépfens: A gyomron körösztül köllött neki menni, leásták 2 m. mélen, de az ürge mélebbre is leás, kiszórja a földet és

beteg lesz az állat. Mi elégettük a lépfenés állatot. A disznó zihált, feje másforma volt, megduzzadt a feje. Ahol baj volt, ott huz jobban - ennek a lép 3 szor olyan vastagra duzzad.

Paratifusz: A malacot koplaltatni kellett 24 óráig, se ennei, se inni, ha nem szállt le a láz csak kevés vizet és abrakot kapott. Trágyája fehéres-sárgás és hig. Öt hónapos koráig esik át rajta.

Dohányzacskót készítettem özbőrből - Oroziban. Sallangos volt az is.

1910-ben kezdtem el a szolgálatot édesapám mellett, én voltam, a második gyereke 1899-ben született. Kanászbojtár volt Rácegresen, MIR. Gazdaság, mangalicák voltak ott 258 anyagöbe volt és annak a szaporulata, ősztől-tavaszig az anyagöbéket öröztem, tavasztul őszig a malacokat. Malac vót csak 1500-nál több. Három malacfóka volt, egy fő^ukával 3 járt /konvenciós és két napszámos/. Napszámos voltam. 13 éves koromban már vo^ut egy fókát két gyerekkel.

Napszámos koromban 3 koronám volt naponta. Éltem régi fajta disznót, volt a gazdaságban is, cselédsőgnél, parasztoknál is. Csucsos fülűek, gyorsabbak voltak, figyelmesek, szőre szennyesebb vót, "zerna-szőrű", barna. Erdőben jártak és találkoztak a vadkannyal. Hasa is laposabb volt. A szalonnája nagy volt, de nem olyan zsíros, sárgább és puhább volt. Mikor akarta levágni egy hónapig otthon fogták, mint levágni számították. Csikos malaca volt mangalicának is.

A régi fajtánál a pestis, orbánc, ritkábban lépfené, malacnál 5 hónapig paratifusz lehet - minden nevendék átment rajta. Ha a malac kövér, zsíros, ezt előbb támadja; mögtörtént, hogy kiszaladt a legkövérebb a váluhoz és odaesett, vége volt.

Az én apám, nagyapám nem fétek korán kihajtani, nem fétek későn behajtani.

Ők nem orvosóták. Én ha ránéztem, már tudtam mi baja van az állatnak.

1916-ban mentem át Oroziba konvencióért, 18 q buza, 2 q árpa, 10 m. fa, 40 kg. só, 1500 n.öl kukoricaföld, 200 n.öl kert, 750 n.öl takarmány,krumpliöld 400 n.öl,feles, 4-500 harmados répa.

Lakást - vegyesen voltak, 4-en laktunk egy házban a falu közepén.

Egy szoba-konyha-kamra; /bognár, kovács, kőműves, kanász/.
1945-49-ben földműves volt, itt 10 évig dolgoztam.

Konvenciómnek felit kaptam volna

Szürömet 1927-ben kaptam, fala fehér, himzéses, Debrecenből hozatta a gazdaság, egy tehén árába került. Cifrabunda nem volt, suba is volt, bunda is a nagyapám idejéből.

Heréléshez értettem, vót mikor 300-at heréltem naponta, gazdaságban, cselédségnél, pógároknál. Megvan a herélőkés, a Nádasdi utcán használtam idén. Bárányoknál foggal heréltek.

Mindenfelé szokásban volt, hogy megkövesztették a kivágott heréjét, tojással, paprikával, gombával - pörköltszerűen "malactök" "pörköt".

Eszközök: Ostor, bot, kések, /van vagy 20 db. késem/ ha vittem tarisznyámban volt. Borzafából huztam rá kis hüvelvt.

Az első dolog is ostornyél lehetett, vagy fűzfásip /borzafából/. Ostornyélnek kékszivafát, kányabogyófa. Az még szebb színjátszó a héja. Nem tenyészfa, ritkán lehet találni, nem tenyészfa.

Gyomor és bélgyulladás: olyan fertőző dolog, hogy egy hét alatt el tudott 1000-ból 7-800-at, vót ojan telep, hogy e'se marad. Belányi ur mög tuggya mondani. Fősheténybe hajtottak 570 darabot kísérték oda nekem Csökő' környékérő'. Mikor odaértek, már vasaltuk az ajtókat, hogy tudjuk fogadni őket. Aszt mondgya: mit szól hozzájuk? Mondom elég rosszul néznek. No, mondja, ha ennek fele elpusztul, becsukódik mögöttem az ajtó. Én még ijeneket nem kezeltem, de megpróbálok nem lesz baj. Bár az Isten szóna magából. 10 nap múlva együtt. Az agrónómus monta, hogy nincs ott semmi hiány. 3 csapat volt 900-on felü' a mienkkel össze volt keverve. Mikor kihordták a darát, kiengedtük a két csapatot. Aszondja ez az amit mi hoztunk? Ez hát, össze is vannak keverve a mienkkel. Benézett a ó'ba, nem vót semmi baj. Etettünk, itattunk, ki is hajtottunk. Adtak valami orvosságot, megmutattam a legényeknek, ilyen kell vízzel keverni. Nem vittem ki többet, Semmit nem adtam. Törés-zuzás, szállítás is okozhatja - mérlegen megy keresztül - az átadás előtt tuletetik. Mikor új helyre és abrakot változtatnak és tuletetik. Szállításkor kevesebbet, felét kell adni, mint máskor. Ha a trágya véres, akkor fertőző.

Csak árpadarát keveset - féladagot adtam csak, legelőre kimentem velük, nagy utat nem tettem velük, hiszen lázos, s őra is vágyásztam, a malacnak tisz perc alatt meg kell ennie, naponta háromszor kapja meg a napi mennyiséget. Ha tisz perc alatt nem eszi meg a részét - vagy sok az abrak, vagy hiba van az abrakban, vagy a malacban. A hizóknál is így van.

Mezőkernél voltam, ahol Sovány József volt a főnök, szentjakabi ember, mindig meg volt elégedve. Az etetésnél 10 perc alatt hizó is meg kell, hogy egye a részét. Ha nem eszi meg, ha 50-100 közül 1-2 nem eszik, nem lehet észrevenni, ha 2-3 közül egy nem eszik, a másik megterheli magát, olyankor vésitozik, nem szereti a szagot, ami a szája felé jön, csikorgatja a fogát, azt mondják "farkasfoga" van, pedig nem. Friss kukorica is gázokat termel - nem emészt, nem trágyázik, farkát tekergeti, ebből látszik, hogy szorulása van. 160-170 kg.-os disznót 3 deci étolaj 24 óra alatt kipucolja. Kötéllal kerítéshez kötni - egy lukas fával kipöckölték a száját, a lukon öntötték be, mellső lábait keresztbe fogni, hogy ne tudóra menjen, gégejét kissé meghuzni, hogy tágitse. Keserűsö kevés, nem elég, soktól hány.

Fézerlaki gazdaságban itatni csak a pusztában tudtak - túl messze volt az itatóhely, kifáradtak, mire odaértek - egy se kerülte el az orbáncot.

A városban sokszor tuletetés és tulitatás miatt betegszik meg. Nyári időszakban gutalítás esetén rögtön egy vödör hidegvizzel leönteni. Évente minden 10 ha elpusztul, ha vízzel leöntik. Forgolódik nem tud egyenesen menni, egy fél nap múlva, ha leöntötték már tud menni.

Párosulásnál: - a kormányzó elrendölte Taszáron, Orciban, Gollében, Vadén és Dobozán, Hetény - a kanyok alá vigyük a göböket Taszárra. Montam, hogy a kanyokért én is elmentem, nehogy más elvigye a mi enket. Nem engedtem az anyákkal. Monták, hogy megharagszik az Intéző Ur. Mi történt? 10 nappal utóbb eresztettem, annyi malac lett, hogy Taszárnak kétszer küldtem belüle. Kormányzó ur egy nappal előbb kérdi, hogy állunk a bugatással, mondom még nincs meg. Hogyan? kérdi, másutt már megvannak. Nálunk volt a legtöbb.

A fehér katrocra irtam rá kék krétával, hogy hány malac 9-10;

volt egy tábla amelyen rajta volt hányszor malacozott. Megkérdezte hogyan van, hogy itt mindig van malac ölég, pedig másutt is azonos az abrak.

Az időjárás hatással van, mint minden termésre, amikor ki van száradva a legelő, nem tudnak az anyák úgy rákészülni. Jó eső után föléledt a fű, volt benne érték. Eső után 4-5 napot vártam, napot kapott a fű, mindjárt más a szaga, ize a fűnek.

Ellésnél előfordul, mikor a disznó zsiros, s nehéz a tejképződés, megdagad a tőgye. Ha egy gyullad be, egy tőgyet kámforos kenőccsel bekenik, ha végig gyullad a hasa, semmi más nem segít, mint hideg vízbe fektetjük.

Hetényből kaptam 60 disznót, jól ki voltak etetve, 3 is elpusztult, az orvos csak kámforos zsirt rendelt. Katrocokba mert mélyedés volt vizet öntöttünk bele - egy alá 80-90 liter vizet, akkor megapadt, naponta háromszor öntöttek, éjjelre nem kellett, mert nem volt meleg. Pár napon át feküdt benne a vízbe. Ha készült az enivalóhoz, akkor már látszott, hogy nem beteg.

Ha hasas volt, vigyázni köllött, hogy el ne vetéljen. Taszári gazdaságban volt egy tábla cukorrépa. Oda engedték a disznókat, mikor legjobb izület evett, el kellett vinni a göbét, üres mezőre vitték, réért a répáért, sok elvetélt. Nem árt pedig a répa neki. Én kazalbul etettem 100 darabot 60-an meg esznek. Este darabonként egyet, de legeltek is közben.

Én jártam egy tábla rozs, egy tábla buza, egy tábla ősziárpa - ősszel jártuk, ojanakor is mikor ujjnyi vastag volt a csirja. Amíg egynek is kellett, addig nem mentem el. Taszáron féltek, hogy sokat esznek, hama' lehajtották az anyadisznókat - megrékatták őket, elvetélt.

Disznóvágás:

Hátulsó láb "sunka", "csánk", "lábszár", "csülök", köröm.

Első "lapická" "csánk" "lábszár", csülök.

Volt aki egybē hagyta az elsőlábat 100-150-ig.

Hátgerinc: orgya, hátgerinc.

Fehérpecsenye mellette van hasszában.

Pásztorpecsenye a vékonyánál 15-20 cm.-nyi, 2 ujjnyi vastag - a pásztorok azt szerették megsütni, megkérdezte.

Nyulahusa - a mejkosárnál van, a két csont szélén kis hus, vót aki meghagyta, hogy legyen füle a nyulnak.

Ódalis,

Szalonnák: hallottam, hogy egészben megfüstölték, de mifelénk nem. Nyulán hájzsir ölég vastag.

Háját belegyurták a "hártyájába" - belekötötték hömbölgetve, két végén bekötve. Ugy tették füstre. Nem ment a füst a zsirba bele. Kicsinyesként használták fel - szeleteket metszett belőle, azt kiolvasztotta és krumplit dobott bele. Vót aki kiolvasztotta és száraz tésztát dobott bele, együtt megsült. Piritott kenyéért és kentek vele.

Ha valaki jó szalonnát akart enni, kinn sütötte bükkfatüz, idei mogyoróhajtás /idei ujjnyi vastag/ arra ráhuzza a szalonnát vagy hájat, utánna a hagymát, akkor a hajma beivódik. A bükk és a mogyoró ad jó zamatot.

Tasáron Bajcsi Ede intézőnek volt egy tábla árpa sok konkóval, ezt az árpát darátatták és adták az anyagöbéknek, megbetegedtek, már 50 megdöglött. Az orvos azt mondta meghültek. Odaérek, akarok bemenni, jön ki a Kecskés nevű panaszkodik, hogy baj van, meg vannak hüve. Mondom ez melegebb öl, mint nálam, de ott sincs egy se meg. Jól végignéztem, több darabot betegnek láttam. Jól megfigyeltem. Mondom itt nincs hülés, az árpába van a hiba. Meg vót darával, s a konkó^u-t nem lehet kiválogatni. Pedig Budapestre küdték el vizsgálatra. Az anyák elbirják a konkó^u-t, nem birgyák el a malacok a tejbe. Vonják ki a konkolos abrakot. Má' nem nagyon messzi értem, mongya hogy itt vótam az intézőnek, hogy az abrakban van a hiba, amit a göbék ettek. Éves südő is elbirgya a konkó^u-t, de a fiatal malac nem. Nem is kaptak több konkolos árpát a göbék, 10 nap köllött, hogy rendbe legyen.

Száj és körömfájás: mig én Orcziban voltam háromszor fordut elő talán 1912-13-ban akkor még iskolába jártam. 1920-ban. Raffinát betegség ez is. Megegyez a pestissel. Egy magsüdő 1920-ban keresztülment rajt, s a következőben volt 27-ben. Ez az egy anya 20-ban körösztüment, de 27-ben nem, de még a malacai sem, csak a többi, amejik még nem vót benne. Ha meleg van, a szivet is támadja, az óra hegyin van egy hólyag, meg a körömágy körül is, s az meggenyezik, 8 hónapra legyümnek a körömök. Még egy baj van nála, elveszgi az anya a csöcsbimbókat 2-3-at vagy 4-et, 5-öt is. Kisebesedik a tógye is, nincs kedve szoptatni se.

Mikor vót 30-ban, a birkák nálunk már benne vótak, jó messze

voltak. Minálunk egyetlenegy anyagöbe nem mutatta, hogy vóna hiánya, a malacok 2 hetesek vótak. Ká apácsoltam a kotrocban, egyik se ijedt meg, erre főfigyöttem, kis madzagostorral csapkodtam, ahogy fölátak, feküdtek is mindjárt le. Megint végigmegyek, talállok egy hullát, kinézek, kit látok, valaki ment vissza a magtár felé. Kérdezem az intéző urat, kérettem is. Hamarosan gyütt is, mondom neki, hogy mi történt. Azt mondja, az anya nyomta agyon. Ilyen gyakran történt meg. Azt meg lehet ismerni. Fölbontottam a szájánál, semmi nincs. Mikor benegyünk már vót még egy hulla, ezen sincs semmi, a láza agyonütötte, megint egy. A harmadikon vót már kétfelü egy piros buborcsék. Azonnal ment a doktor urér, mer nem marad malacunk. Gyütt az orvos, elvégeztük az oltást, 3 napig lazák vótak, de nem fétem, hogy megdöglenek, 3 nap 1/3-ad, 1/4-ed része megijedt, gyütt az intéző ur, délután már a fele ugrott, ugy nézett, még a szeme se mozdut. Augusztusban válogattuk a magkanokat, megförsztöttem őket a halastónál, gyöpön vittem őket haza, az akó árnyékában délután 4-kor válogattuk ki a hüszön.

Amé'kül nem hagytam meg, hogy ne rékattam vóna meg, hogy jó-e a tüdő, még a /csöcsbimbókat is megnézzük a megsüdökét - mert a paratifusznál is leesik/. Mondtam neki, minden egynek jött le a körme. Na azt mondja, szép pénzt mentettünk meg akkor.

Zalában szelidebb anyagöbére tettek kolompot, csillapította a nyáját.

F ó k a - anyafoka
 magsüdő
 kany foka
 malac foka

Malacokat 3-an 4-en hajtottuk ki. Jó pumi kellett hozzá. Améjjik leugrott, ráment a pumi és lenyomta, akkor kellett érte menni. Nem is szóértő.

A bárányokkal nem lehetett messze menni, az akó közeletibe köllött legelőt tartani. Ugy tudott futni, hogy a nyulat megkergette. Amig szót nem értett, nem lehetett kihajtani. Malac nyul után nem ment el, csak tyuk után, ment utána az egész foka, mig fő nem röpüt, akkor megijedt tőle.

Apám tudott dudával is, hosszifuruglával is jól, citerálni nagyon szépen tudtam, kicsit tudtam furulyázni. A citerát apám készítette, a fiam készített. Egy flóta van nálam, de az hibázik, avval is megtanultam szépen. Kinek milyen kedve volt, a csizmám úgy megtanulta, hogy már magát is járta. Alig mut el vasárnap, hogy ne lett volna tánc, kendernyomás, kukoricafosztás. Mire jöttek a csendőrök, addigra eltakarodtunk, a hizó is ott volt.

Szendre báró nótája valóban igaz vót.

Nyitval van az egri báró ablaktya
Szépen szól a juhászlegény flótája
A kisasszony ablakában könyökölve
hallgatja.

Rácegres, Patalom, Magyaratád határsarka ahol összeért Hármás Csárda volt, most "Hármás" a neve, Kisrépás is jó csárdahely volt. Ilyen helyen meghuzódták, volt a pásztoroknak kuttyája, már távolról észrevette a csendőröket, akkor továbbléptek. De nem vót ám szabad elárani, mert avval végeztek ám.

Juhász András nem akart betyár lenni, még Mocsoládon az öreg Kacskovicsnak volt egy juhásza, szerette az uraság, mert szépek voltak a birkák. De fölmondott. Kérdezte az uraság, jó érezte magát. De megmondta, hogy a kenyere elég, mer' jöttek mindig. Akkor mondta az uraság - ad mindönt, csak nehogy hiba lögyön a birtokában. Azok ígérték, hogy nem lösz semmi, de figyelmeznek, mikor valaki kárt tösz. Beánita a kertészné, aki velük egy konyhán vót, vigyéték megmonta a Mernyén a csendőröknek. Aki poszton állt az a betyár meg aki szerette az egyik béresnek a feleségét, annál vót. Egy szegény gyalogbéres kimönt vizelni, azt hitték az az és agyonlútték. Akkor kiugrottak, mind a három zsandárt leölték, ott vannak az őrsei temetőben Somodor és Mernye fölött. Az egyik Vörös Ferenc vót. Német zsandárok vótak. Az asszony már akkor éjjel elmenekült, mert tudta, hogy végeznek vele.

Patkó Bandi odairt a papnak, hogy ekkor és ekkor otthon lögyen, a pénzt tegye elő. Két csendőrt hívott oda a pap. Hentesnek öltözött, vitte a hurkatöltőt, bement mellettük, mondta, hogy disznóvágás lesz. A papnak meg szót, hogy ne mergyen szóni. Ott vót az erdő a kert végibe gyorsan eltűnt.

A Turulba is beüzent, hogy ekkor és ekkor fog ott enni. Hinton jött pap ruhában, csak a tányér alatt hagyott üzenetet, hogy ebből a tányérből övött Patkó. Még azt is tudták, hogy a Füredi uton ment kifelé. A pincérnek ott hagyott 5 Ft.-ot is.